



# RELATIONELE ERVARINGEN

Welk beeld hebben we van God? Dat is een vraag van het grootste gewicht. Deze week over de samenhang tussen godsbeeld en mensbeeld.



Dr. J. Schaap-Jonker uit Zwolle is theoloog en psycholoog. Ze is rector van het Kennisinstituut Christelijke GGZ.

Volgende week schrijft ds. W.C. Polinder over de vraag hoe als ouders een bijbels godsbeeld over te brengen.

De Bijbel gebruikt een veelheid aan beelden om uit te drukken Wie de Heere is en hoe mensen Hem ervaren. De God Die ons bevattingsvermogen te boven gaat, wordt bijvoorbeeld Rots, Licht, Herder, Vader en Trooster genoemd, maar ook een loerende beer (Klaagl. 3:10), een wreedaard (Job 30:21) en de God Die toornst, straft, in de steek laat, en Zich verbergt – maar Die Zich ook weer ontfermt en verlost (Jes. 54:7-9). Al deze beelden gebruiken mensen nog steeds om woorden te geven aan hun godsbeeld en te omschrijven hoe zij de Heere ervaren.

## WOORDEN

In de psychiatrie komen we de godsbeelden (in vaktaal: godsrepresentaties) die cirkelen om thema's als afwijzing, verlatenheid en straf relatief vaak tegen, hoewel er op zichzelf geen aanwijzing is dat geloof als zodanig psychiatrische stoornissen veroorzaakt (zie kader hieronder).

### MINDER VAAK DEPRESSIEF

In het laatste psychiatrisch-epidemiologische bevolkingsonderzoek (NEMESIS-2, 2010) blijkt dat gelovigen eerder minder dan vaker psychische problematiek rapporteren: waar 6,9 procent van de niet-religieuzen een stemmingsstoornis (depressie) meldt, doet van de religieuzen 4,8 procent dat. Tegen de negatieve beeldvorming in dat geloof – en met name het orthodoxe geloof – depressief maakt, blijken orthodoxe protestanten niet vaker depressief dan niet-gelovigen. In mijn eigen onderzoek komt naar voren dat het beeld van God als rechter, dat het meest voorkomt bij orthodoxe protestanten, bij hen over het algemeen niet samengaat met angst – wat bij 'mainstream' protestanten of andere gelovigen vaak wel het geval is. Echter, voor veel psychiatrische patiënten is dit wel een (zeer) angstig beeld: God is dan de strenge Rechter Die straft en voor Wie je niet kunt bestaan.

Tegelijk kunnen psychische problemen en geloofsworstelingen wel degelijk samengaan en elkaar wederzijds beïnvloeden. Hiervoor zijn minstens twee redenen. Ten eerste hangen godsbeeld en zelfbeeld nauw samen. Ook is het zo dat het godsbeeld functioneert als een 'bril' waardoor je selectief waarneemt. In het vervolg werk ik deze twee aspecten uit.

*'Zie, hoe groot is de liefde die de Vader ons gegeven heeft: dat wij kinderen van God worden genoemd', leest Maaïke in haar Bijbel (1 Joh. 3:1), en ze denkt: 'Ja, zo is het, wat geweldig!' Tegelijk overvalt haar een oneindig triest gevoel: God houdt helemaal niet van haar. 'Ken je het gevoel dat een leraar op school een hekel aan je heeft?' vraagt ze me later. 'Nou, precies dat gevoel heb ik bij God.'*

## VORMING ZELFBEELD

Het godsbeeld ontwikkelt zich in de vroege jeugd en wordt gekleurd door ervaringen met andere mensen, van wie de ouders de belangrijkste zijn. Deze ervaringen gebruiken kinderen voor de vorming van hun zelfbeeld ('ik ben blijkaar de moeite waard') en hun beeld van anderen ('anderen hebben het beste met mij voor').

Op grond van de manier waarop zij naar zichzelf en naar anderen kijken, ontwikkelen kinderen al vroeg een kenmerkende manier van in relatie staan (hechtingsstijl): open en vertrouwend bijvoorbeeld, of juist wantrouwend, angstig en vermijdend. Deze hechtingsstijl is diep verankerd in de persoonlijkheid en kleurt niet alleen huidige relaties, maar ook nieuwe relaties. En ook de relatie met God – of juist het ontbreken daarvan. Dit is lang niet altijd een bewust proces, maar verloopt ook onbewust.

*Maaïke, die al jaren depressief is, is de oudste van een groot gezin. Haar moeder was vaak ziek, of met de kleintjes bezig. Maaïke moest zich maar alleen zien te redden, en vooral ook meehelpen in het gezin. Maar hoe goed ze ook haar best deed, er kwam nooit een waarderend woord. Eerder een sneer: 'Had je ook niet even...? Wat heb ik nou eigenlijk aan jou.'*

*In de loop van de jaren is Maaïke veranderd van een vrolijk meisje in een teruggetrokken kind, dat wel uitkijkt om zich te geven aan anderen. Ze zal zichzelf wel redden. En God? Ach, voor God is het ook nooit goed genoeg.*

## PSYCHISCHE KLACHTEN

Psychische klachten gaan vaak samen met (of zijn uitdrukking van) een negatief zelfbeeld en een onveilige hechtingsstijl. Geloof kan hiermee corresponderen: het beeld van God komt dan overeen met het negatieve zelfbeeld, zoals bij Maaïke.

Tegelijk kan het godsbeeld ook tegengesteld zijn aan het zelfbeeld of het beeld van anderen en de negativiteit en onveiligheid in intermenselijke relaties compenseren.

Na alles wat ze meegemaakt heeft, vertrouwt Rianne geen mens meer. Echt helemaal niemand. Gelukkig is er één uitzondering: de Heere God. Met Hem is ze nog nooit beschaamd uitgekomen.

## BRIL

Bij de ontwikkeling van het godsbeeld spelen vroege relationele ervaringen een rol. Maar dat is niet het enige: een kind hoort uit de Bijbel lezen, hoort anderen over God spreken, luistert tijdens de kerkdienst en leert over God. De geleerde geloofsovertuigingen, bijbelse beelden en bijbehorende gevoelens worden eveneens verbonden met het persoonlijke godsbeeld.

Echter, dit gebeurt op een selectieve manier. Het al aanwezige godsbeeld, gekleurd door zelfbeeld en hechtingsstijl, fungeert als een cognitief schema, een interpretatiekader, of een 'bril' die de waarneming kleurt.

Over het algemeen worden bijbelse noties, verhalen of accenten die passen bij het eigen godsbeeld gemakkelijker opgenomen dan teksten of gedachten die haaks staan op de wijze waarop God gezien en ervaren wordt. Dit kan ertoe leiden dat een geloofsbeleving die bepaald wordt door angst en/of vermijding zichzelf in stand gaat houden. Bijbelteksten die

iets anders laten zien, troost bieden of hoop verwoorden, worden dan gemakkelijk afgeketst: 'dat is toch niet voor mij'.

## FACETTEN

Godsbeelden zijn nooit eenduidig, maar bestaan vaak uit meerdere facetten. In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tus-

elkaar weer vinden. Maar zijn vader is weggegaan – zijn schuld – en God heeft niet ingegrepen.

Dus klopt het wel met die liefde van God? Of is hij toch te slecht en staat hij erbuiten?

Het impliciete godsbeeld is nauw verbonden met vroege relationele ervaringen en de daarbij horende



## GESPREKSVRAGEN

1. Wie is God voor jou? En hoe denk je dat God naar je kijkt?
2. Als je nadenkt over je eigen godsbeeld, begrijp je dan waarom bepaalde thema's of eigenschappen van de Heere op de voorgrond staan? Zijn er ook eigenschappen van Hem die vanuit de Bijbel naar je toe komen, maar waar je niet goed raad mee weet?
3. Als je met Jan of Maaïke in gesprek bent, wat zou je hun dan willen vragen? Hoe zou je iets voor hen kunnen betekenen? Hoe zou je elkaar kunnen bemoedigen?
4. Lees Efeze 3:14-21. Hoe kun je dit verbinden met de onderwerpen die in dit artikel besproken zijn? Noem minstens drie aspecten.

sen een impliciet en expliciet godsbeeld – een onderscheid dat juist binnen de context van pastoraat en psychiatrie functioneel is.

*Jan is ouderling en wijst tijdens huisbezoeken mensen op Gods genade, die groter is dan welke schuld ook: nooit kun je te slecht zijn voor de Heere, Die in Zijn liefde mensen opzoekt en redt. Jan is daar zelf echt van overtuigd. Maar 's nachts in bed voelt het anders. Dan klinken de stemmen van zijn ruziende ouders nog in zijn oren, die hem in hun conflict betrokken: 'en het is allemaal jouw schuld! Als jij niet...'. Jan heeft vaak gebeden of God ervoor wilde zorgen dat zijn vader en moeder*

gevoelens. Dit impliciete beeld, waar mensen zich lang niet altijd bewust van zijn, is daarom diep geworteld in de psychische beleving.

Het expliciete godsbeeld laat meer zien van wat iemand bewust geleerd heeft of gelooft. Bij veel mensen staan het impliciete en expliciete godsbeeld met elkaar in verband. Maar er kan ook sprake zijn van een discrepantie, zeker wanneer sprake is van negatieve relationele ervaringen of gevoelens die zo pijnlijk zijn dat ze weggestopt moeten blijven, zoals bij traumatische ervaringen. Dan kan er op bewust niveau wel-

*Bij de ontwikkeling van het godsbeeld spelen vroege relationele ervaringen een rol.*

>>



iswaar een expliciet godsbeeld zijn dat gekenmerkt wordt door vertrouwen en aanvaarding, maar daaronder kan veel onzekerheid en onveiligheid een rol spelen. Hoofd en hart spreken elkaar dan tegen, zoals Maaike verwoordt.

### PASTORAAT

Een impliciet godsbeeld is vaak moeilijk te benaderen. De vraag: 'hoe kijkt God naar jou?' kan een belangrijk hulpmiddel zijn om erachter te komen hoe mensen God (onbewust) ervaren. Wie ik ben in Gods ogen drukt ook uit met welke ogen God kijkt en hoe Hij dan is.

Hoe kan een pastor of een christen-hulpverlener vervolgens handreikingen bieden? Simpelweg de Bijbel ernaast leggen of teksten aandragen is meestal geen optie. Dat sluit immers vooral aan bij het expliciete godsbeeld en raakt de gevoelslaag dan onvoldoende.

Van belang is in de eerste plaats het scheppen van ruimte door de kluwen uiteen te rafelen en te laten zien dat hoe God ervaren wordt niet samenvalt met Wie Hij is: hoe je jezelf en anderen ziet speelt mee in relatie tot God.

In tweede instantie zijn nieuwe ervaringen cruciaal, juist wanneer eerdere negatieve ervaringen binnen (vroeg) relaties dominant doorklinken in het impliciete godsbeeld. Wanneer in de huidige situatie ervaren kan worden dat de angst niet nodig is, dat vertrouwen wel mogelijk is, kan dit op termijn tot veranderingen in het godsbeeld leiden.

Een betrouwbare pastor of hulpverlener en gemeenteleden die aanvaarden in plaats van veroordelen, kunnen bijdragen tot een vruchtbare bodem waarin het zaad van het Woord van een barmhartige en ontfermende God kan ontkiemen – een God Die het verdrukte niet veracht en het geknakte riet niet verbreekt.

**HANNEKE SCHAAP**

Journalist Jannetje Koelewijn bezocht een kerkdienst in een kerk in Baambrugge, waaraan een speciale geschiedenis is verbonden. Ze schreef erover in NRC Handelsblad.

Johanna Judith Zeelt, *vrouwe Zeelt*, dochter van een Amsterdamse makelaar in effecten, was al 40 toen ze trouwde met Cornelis van IJsseldijk, een weduwnaar van 53. Wat een vergissing. Van IJsseldijk bleek een *bon vivant* en *vrouwe Zeelt* was diepgelovig. Binnen drie jaar waren ze gescheiden van tafel en bed. Toen van IJsseldijk in zijn graf lag, verhuisde *vrouwe Zeelt* naar Baambrugge, aan de door Napoleon verharde Rijksstraatweg die Amsterdam verbond met Utrecht en Parijs. Ze bezat er een buitenplaats, Postwijck. Hier ging ze doen wat ze altijd al het liefste deed: zich helemaal aan God wijden. Op de afbeeldingen die er nog van haar zijn draagt ze een hooggesloten zwarte japon en een kanten mutsje, met een strik onder haar kin. Op haar schoot een bijbel. (Dan volgt een beschrijving van de Afscheiding van 1834 met ds. Hendrik de Cock in Ulrum, v.d.G.)

Al gauw had hij duizenden volgelingen, eenvoudige boeren die 's zondags graag hoorden hoe zondig ze waren, hoezeer geneigd tot alle kwaad en voor hun redding volledig afhankelijk van Gods genade. De samenkomsten (in Baambrugge) bleven tot 1855 illegaal en werden bestraft met hoge boetes. Wie betaalde die grotendeels? *Vrouwe Zeelt*. Ook stelde ze haar huis open voor de Baambrugse koksianen. Ze schreef Willem I een brief waarin ze de hoop uitsprak dat ze "in het laatste tijdperk mijns levens" niet blootgesteld zou blijven aan "belemmering van hetgeen bij het klimmen mijner jaren den troost mijns levens uitmaakt".

Bij haar dood, in 1861, liet ze 6.000 gulden na voor de bouw van een kerkje in het weiland achter Postwijck. Het staat er nog steeds, een sober geval met een wit geschilderd gewelf en lindegroene banken. In 1892 sloten de gelovigen zich aan bij de volgelingen van Abraham Kuypers – gereformeerden.



Postwijck in Baambrugge.

\*\*\*

Dick W. Exalto uit Nieuwe Tonge bracht 400 jaar kerckediensers van de Nijewe Tonge tot leven. Een fragment over ds. Arie Dekker (1868-1953) uit de tijd dat deze in Nieuwe Tonge stond (1929-1932).

Ds. Dekker maakt in zijn preek of toespraak graag gebruik van verhaaltjes en staat bekend om zijn breedsprakigheid. Een gevleugelde uitdrukking in Nieuwe Tonge was: 'Houd het kort Dekkertje!' Verder is hij buitengewoon nauwgezet in het notuleren van vergaderingen. Geen enkele scriba heeft hem daarin kunnen evenaren. Ds. Dekker is door de mensen geliefd of verguisd, daar zit heel weinig tussen en loopt dwars door de modaliteiten heen. Liefhebbers grijpen soms al naar hun zakdoek nog voordat ds. Dekker het woord kan nemen. Onder ds. Dekker is de kerk goed gevuld; we lezen dat de oude galerij open is en dat de collectanten de handen meer dan vol hebben. Om de orde te handhaven heeft de politie een bank op de oude galerij gekregen. Ds. Dekker is een rechts georiënteerde gereformeerdebonder die steeds nauwkeurig het aantal avondmaalsgangers noteert. Als hij een keer het avondmaal bedient in Melissant en ziet dat er nog al wat mensen aankomen, vindt hij het nodig dit de gemeente van Melissant voor het houden: 'In Nieuwe Tonge komen er veel minder aan.' Hij acht dat beter. In Nieuwe Tonge komen in de periode Dekker 3 tot 5 mensen aan het avondmaal, evenveel mannen als vrouwen (op 1750 leden en doopleden, v.d.G.).

v.d.G.